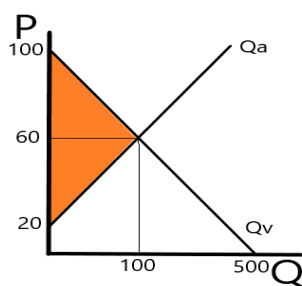

Inleiding:

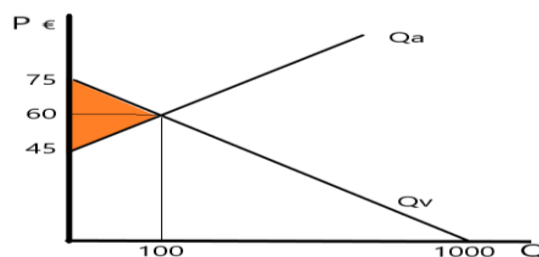
De afgelopen jaren is met het nieuwe economieprogramma in het middelbaar onderwijs meer aandacht gekomen voor strategische beslissingen (speltheorie), contexten (een meer praktijkgerichte benadering van eindexamenvraagstukken) en grafische analyses binnen de welvaarttheorie. Bij het laatste onderwerp gaat het echter wel eens mis, met name doordat welvaart en surplus als synoniem worden gezien. Concrete voorbeelden hiervan zijn de VWO- examens in 2015 en 2018. In de nieuwe syllabus economie 2022 wordt de stelling uit dit artikel onderschreven: allocatie en verdeling zijn de belangrijkste variabelen om welvaart te meten.

Maximale welvaart volgens markteconomen.

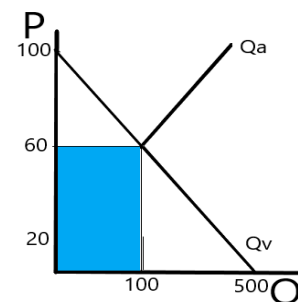
In de middelbare schooleconomie wordt meetbare welvaart op 3 manieren gedefinieerd: de objectieve methode als som van de toegevoegde waarde of finale bestedingen, de subjectieve methode en de bestedingsmethode¹. Een mooi uitgangspunt om vanuit verschillende perspectieven de leerlingen te leren dat meerdere wegen naar Rome leiden, waarin valkuilen vermeden dienen te worden. Zo'n valkuil wordt zichtbaar bij de analyse van maximale welvaart. In de syllabus vwo economie 2019 wordt terecht gesteld dat de omvang van het totale surplus² de maat is voor het marktresultaat. In praktijk wordt de omvang van het nominale surplus gelijk gesteld aan maximale meetbare welvaart (welvaart in enge zin). Onderstaand voorbeeld maakt duidelijk dat dit niet zo is.

Figuur 1

Figuur 2

Figuur 3

In alle figuren is het marktresultaat €60 x 100 dus € 6.000³ via de finale bestedingen op deze (deel)markt. De verwarring ontstaat wanneer de surplussen gemeten worden en de conclusie luidt dat in de figuur 1 de welvaart groter is dan in figuur 2. Hierbij wordt de manier om welvaart te meten, het Pareto-optimum, verward met welvaart. Niet het surplus, maar de finale bestedingen zijn hier de welvaart, zolang er sprake is van een marktmodel zonder overheid met een gesloten economie. Het maximum wordt gevonden door een vorm van marginale analyse, waarbij maximaal surplus betekent dat het marktoptimum bereikt is. In het voortgezet onderwijs wordt de marginale analyse vaker gebruikt, zoals met de voorwaarde voor maximale winst $MO=MK$ ⁴. De bijbehorende winst wordt gevonden door de gemiddelde winst te vermenigvuldigen met de afzet en niet door de oppervlakte tussen MO en MK.

Het marktoptimum wordt bepaald door het maximale surplus, de welvaart is het marktresultaat bij dit optimum. Overheidsingrijpen leidt volgens markteconomen tot verstoring van het optimum, een kleiner surplus is volgens hen gelijk aan een afname van de welvaart. Ik zal aantonen dat dit genuanceerder ligt.

¹ CvTE, Syllabus economie vwo 2019, H2.2, pagina 20.

² CvTE, Syllabus economie vwo 2019, D3.4, pagina 14

³ Tegen marktprijzen, afhankelijk van subsidies en indirecte belastingen ontstaat het factorinkomen. De rol van het buitenland heeft invloed op de berekening van het nationaal inkomen, maar wordt in dit artikel buiten beschouwing gelaten.

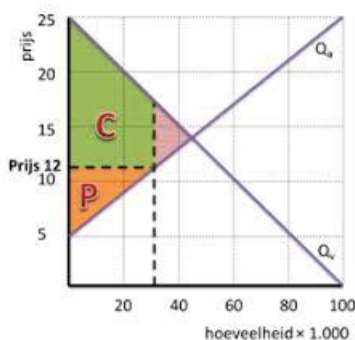
⁴ Als men in dit geval de marginale winst ziet als winst, worden de vaste kosten vergeten.

Overheidsinvloed en welvaart:

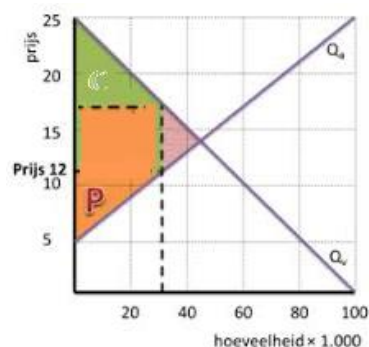
Overheidsinvloed wordt in de middelbare school-economie getypeerd door maximum- en minimumprijzen, maar ook door marktconforme regulatie via kostprijsverhogende belastingen en kostprijsverlagende subsidies. Cruciaal is om te benadrukken dat onderstaande figuren niet macro-economisch gebruikt kunnen worden, prijsregulering kan slechts op product- of sector niveau.

Bij maximumprijzen zal de afzet dalen met als gevolg een krimpende productie, minimumprijzen leiden tot een afnemende vraag en afzetdaling. Beide schoolvoorbeelden leiden zo tot een lagere afzet, zoals in figuur 4 en 5 af te lezen is⁵. Middelbare scholieren leren dat dit surplus verlies (paarse driehoek) het welvaartverlies is, omdat er geen marktevenwicht ontstaat en de welvaart, het marktresultaat, gedaald is.

Figuur 4: Maximumprijs

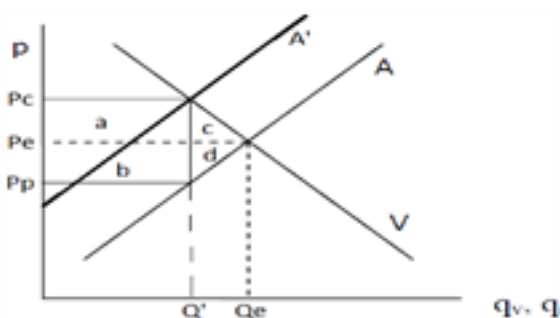

Figuur 5: Minimumprijs

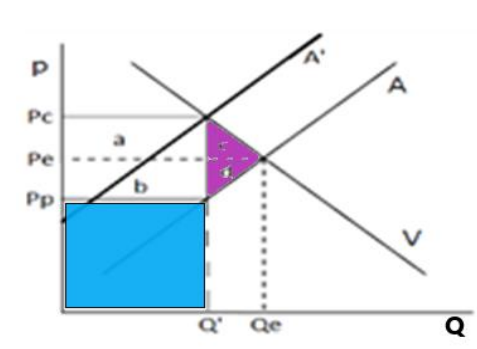

In beide gevallen is sprake van minder productie ten opzichte van het marktevenwicht, met werkloosheid tot gevolg. Dit verlies aan werkgelegenheid kan goed gemaakt worden bij een minimumprijs wanneer de overheid een opkoopprogramma start, maar dat zal leiden tot een verschuiving van het probleem naar de overheidsfinanciën. Hierbij wordt een politiek economisch dilemma zichtbaar, een oplossing met meer werkgelegenheid is uiteindelijk dus een politieke keuze en afhankelijk van maatschappelijk draagvlak. Een succesvol opkoopprogramma leidt weliswaar tot hogere overheidskosten, maar ook tot meer werkgelegenheid. Dit kan gezien worden als overdracht van welvaart via de belastingbetalers aan de producenten en werknemers in deze sector.

Figuur 6a⁶: kostprijsverhogende belasting.

Figuur 6b: welvaartverlies en marktresultaat

Bij een kostprijsverhogende belasting in figuur 6a en 6b is de combinatie welvaartdaling en surplus verlies (vlak C + D) nog goed zichtbaar. Wel moet hier bedacht worden dat een deel van het surplus van deze deelmarkt verdwijnt naar de algemene middelen van de overheid (vlak a en b). Deze welvaart wordt kennelijk verplaatst naar een deel van de economie buiten het zicht van deze deelmarkt.

⁵ <https://goo.gl/images/Y68i56>

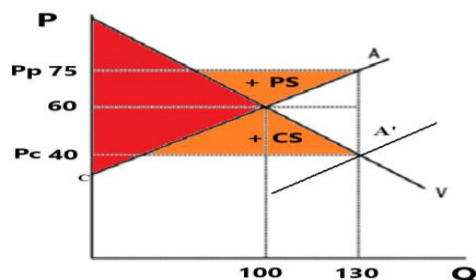
⁶ Rozel Slothouber, 2019, Overheidsingrepen wel of geen goed idee, PWS Mummelliusgymnasium.

Surplus toename leidt tot welvaart winst:

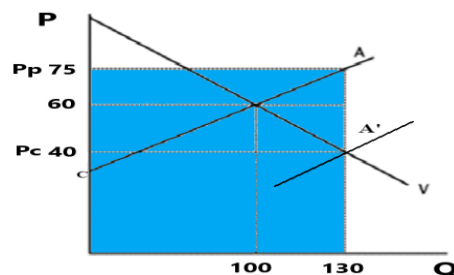
In de voorgaande voorbeelden was surplus verlies een indicatie voor afname van de welvaart in een sector, maar bleek dat belastinginning en opkoopprogramma's van invloed waren op de overheidsfinanciën. Het ligt dus voor de hand om, in lijn met het Pareto-optimum, een surplus toename te zien als teken van welvaart toename, maar dan wel op bedrijfstakniveau.

In figuur 7 is het effect zichtbaar van een kostprijsverlagende subsidie. De subsidie leidt tot een lagere consumentenprijs (P_c) en een uitbreiding van het consumentensurplus (+ CS). Het producentensurplus neemt toe met + PS.

Figuur 7: kostprijsverlagende subsidie.

Figuur 8: marktresultaat na subsidie.

Consistent met de marginale Pareto analyse zou zijn om te stellen dat het surplus is toegenomen, dus dat er welvaart winst moet zijn behaald. Dit klopt ook, want het marktresultaat is toegenomen door de subsidie, vergelijk figuur 8 met figuur 1 tot en met 3. Op bedrijfstakniveau neemt de productie toe, deze wordt macro-economisch door de overheid gefinancierd. In de middelbare school theorie wordt dit soort grafieken vaak zonder context behandeld en is het niet duidelijk dat de subsidie in dit model welvaart verhogend is op sectorniveau.

Welvaarttransfer:

Het blijkt ineens goed mogelijk om welvaart verlies als gevolg van indirecte belasting over te hevelen naar een sector waar met subsidie de productie gestimuleerd wordt. Dit is een verdelingsvraagstuk, waarbij subsidies en kostprijsverhogende belastingen de allocatie kunnen sturen, met behoud van werkgelegenheid. Per saldo is hier een "zero sum" uitkomst mogelijk, in ruime zin kan zelfs een welvaart verbetering op treden als de negatieve externe effecten verminderd worden. Zo ontstaat welvaarttransfer, welvaart wordt met behulp van belasting en subsidies herverdeeld.

Conclusie:

Het marktmodel geeft een optimum bij maximaal surplus, hierbij is de allocatie optimaal verdeeld. Wanneer surplus niet meer verward wordt met welvaart blijft een zuivere analyse over van welvaartveranderingen. Deze surplus analyse kan in het middelbaar onderwijs goed toegepast worden op actuele veranderingen, zoals de energie transitie of imports substitutie⁷. Helaas zullen dan de correctievoorschriften van een aantal examenopgaven⁸ herzien moeten worden. Wellicht dat het begrip welvaartstransfer een rol kan spelen in dit verband.

⁷ De huidige internationale handelsproblemen leiden onder andere tot een pleidooi voor imports substitutie, maar meer lokale productie zou ook de duurzaamheid van productie kunnen vergroten

⁸ Met name de VWO examens 2015 en 2018, beide 1^e tijdvak opgave 1 bevatten een foute surplus analyse. Voor 2015 vraag 3 geldt dat er geen sprake is van welvaartverlies, maar welvaartwinst op deze (deel)markt. Ook in 2018 vraag 2 wordt nationaal welvaartverlies als juist antwoord geven, terwijl het marktresultaat op nationaal niveau juist toeneemt en er dus sprake is van welvaartwinst.